

***RUSYA'NIN YENİ ULUSAL GÜVENLİK KONSEPTİ
VE ASKERİ DOKTRİNİ***

***(RUSSIA'S NEW CONCEPT OF NATIONAL SECURITY
AND THE MILITARY DOCTRINE)***

February 2001

**Yrd. Doç. Dr. MUSTAFA KİBAROĞLU
BİLKENT ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
AVRASYA DOSYASI - RUSYA ÖZEL SAYISI**

ABSTRACT

Russia has recently adopted its new national security concept and the associated military doctrine. The importance attached to the nuclear weapons arsenal of Russia in the new document and the doctrine alike, raised concerns both in the United States and the West, and also in Turkey as the threshold for resorting to nukes is much lowered in the contingencies set out by the Russian military planners. Hence, reasons behind such an approach of the Russian security elite as well as the possible consequences of the new military doctrine for regional and international security and stability require a careful analysis.

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin mevcudiyetinin Aralık 1991'de resmen sona ermesini müteakiben Birliği oluşturan cumhuriyetlerden Rusya Federasyonu uluslararası arenada önemli bir aktör olarak yerini aldı. Sovyetler Birliği'nin resmi varisi olması

itibarıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olarak veto gücüne ve bununla birlikte “nükleer silahlara sahip ülke” statüsüne¹ de haiz olan Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere Batı ile olan ilişkilerini ekonomik ve siyasi alanlarda hızla ve kapsamlı olarak geliştirmeye başladı. Bu gelişmelerin de katkısıyla 1990'lı yılların hemen başında uluslararası ortamda (aşırı) iyimser bir hava oluştuğu söylenebilir. O dönemlerde, çatışmalar sonucu ilerleyen tarihin artık ideolojik çatışma olasılığı kalmadığı için ilerlemeyeceğini ve böylece tarihin sonuna ulaşıldığını iddia eden görüşler dahi ortaya konulmuştu.²

Ancak, güvenlik konularıyla ilgilenen çevrelerde cevabını henüz bulamamış sorular da ortaya konulmaktaydı. Bu sorulardan en önemlileri, Sovyetler Birliği önderliğindeki Doğu Bloku'nun savunma örgütü olan Varşova Paktı'nın (WTO) ortadan kalkmasıyla, karşıtı konumunda olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) varlığını devam ettirip ettirmeyeceği; NATO varlığını devam ettirdiği takdirde tehdit değerlendirmeleri bağlamında (yeni) askeri stratejisinin ne olacağı; ve

---

¹ Mart 1968'de imzalanan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması (NPT) hükümleri uyarınca 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer deneme gerçekleştiren ülkeler nükleer silaha (resmen) sahip ülke statüsü kazandılar. Bugün NPT'ye taraf olan 188 ülkeden sadece 5 tanesi (ABD, Rusya, Birleşik Krallık, Fransa ve Çin) bu silaha sahip olmak ve nitelik ve nicelik bakımından geliştirmek hakkına sahiptir. Anlaşmaya taraf olan diğer ülkeler hiç bir zaman nükleer silah sahibi olma yoluna gitmeyeceklerine dair bağlayıcı yükümlülük altına girmişlerdir. İsrail, Hindistan ve Pakistan NPT'ye taraf olmamış ve kendi nükleer silahlarını geliştirmişlerdir.

² Komünist ideolojiyi benimseyen Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Doğu Bloku ülkelerinin de bu ideolojiden sıyrılması sonucu liberal demokrasinin dünya üzerinde tek ve hakim yönetim biçimi olacağı ve liberal demokrat ülkelerin de çatışma içinde olmayacağı iddiası üzerine kurulan bu teorik yaklaşım akademik dünyada geniş ve çalkantılı tartışmalara yol açmıştır. Bu konuda bkz. Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, New York, The Free Press, 1992. Aynı konuda daha önce yazılan makale için bkz. Francis Fukuyama, “The End of History?,” *The National Interest*, Vol. 16, Yaz 1989.

(eski) Doğu Bloku ülkelerinin ve özellikle Rusya Federasyonu'nun NATO'ya üyeliğinin sözkonusu olup olmayacağı, idi.

Soğuk Savaş dengeleri sayesinde (!) belli bir istikrara sahip olan özellikle Balkanlar ve Kafkasya bölgeleri, 1990'ların başından itibaren üzerlerindeki ağır otoritenin önemli oranda kaybolması sebebiyle kısa sürede içten içe kaynayan ve yıllar öncesinden ertelenen sorunların hesaplaşması alanlarına dönüştü. Kafkaslarda, Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ sorunu; Gürcistan'da Osetya sorunu; ve Çeçenistan sorunu gibi belli başlı uzun süreli yıkıcı ve kanlı çatışmaların ortaya çıkmasına sebep oldu. Diğer taraftan Balkanlarda, Yugoslavya Federasyonu'nu oluşturan Hırvatistan ve Slovenya'nın çatışmalar sonucu birlikten ayrılması, bunu Bosna-Hersek'in takip etmek istemesi bölgeyi yıllar süren kanlı çatışmaların içine çekti.

Avrupa ile zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Orta Asya bölgeleri arasında stratejik önemde bir geçiş noktası olmasına rağmen, Rusya Federasyonu açısından hayati önem arzeden Kafkaslarda meydana gelen çatışmalara Batılı devletler aktif taraf ve müdahil olmaktan sakınmışlar ve daha çok çatışmaların şiddetini düşürmek ve mümkünse arabulucu politikalar önermek rolünü üstlenmişlerdir. Bunun en temel sebebi, henüz Sovyetler Birliği'nin dağılmasının yarattığı ağır travmanın etkisinde olan Rus askeri ve siyasi kadrolarının, yetmiş yıllık Birlik süresince grift bir şekilde kurulmuş olan ekonomik, sosyal, kültürel, ve askeri ilişkiler bütününe temelden sarsabilecek politikalar izledikleri takdirde Batılı devletlere karşı çok sert karşılık verebileceği endişesi idi. Dolayısıyla, Kafkaslara müdahil olmanın getirebileceği bazı avantajlara karşın olası yüksek maliyetlerinin

kabul edilemez düzeyde olması gerçeği karşısında Batı ülkeleri Rusya ile ilişkilerinde bu bölge itibarıyla daha “anlayışlı” olmuşlardır.

Ancak, Balkanlarda gelişen olaylar, Rusya ile Batılı devletlerin ilişkilerinde Kafkasların aksine bu bölgede ortak bir “anlayışın” hakim olamayacağını göstermiştir. Ruslar ile yüzyıllar öncesine dayanan güven ve güvenlik sorunları bulunan Alman toplumunun ilk olarak Batı ve Doğu Almanya’nın birleşmesiyle kendine güveninin artması ve ülkenin doğusuna Ruslar ile tarihsel savaş koridoru olan Polonya, Çek Cumhuriyeti ile birlikte Slovakya ve Macaristan’dan oluşan bir duvar örmek suretiyle kendini kalıcı güvence altına almak istemesi sonucunda NATO’nun doğuya doğru genişleme süreci başlamıştır. Öte yandan, Rusya ile derin siyasi ve kültürel bağları bulunan Yugoslavya Federasyonu’nun Almanya’nın “girişimi” sonucu Hırvatistan ve Slovenya ile başlayan dağılma sürecine girmesi, ve bütün bu gelişmelere karşın Rusya Federasyonu’nun siyasi ve askeri açıdan etkin stratejiler ortaya koyamaması Soğuk Savaş dönemindeki Doğu Batı gerginliğini anımsatan polemiklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

RUS ULUSAL GÜVENLİK KONSEPTİ’NİN ARKA PLANI

Bir yandan ekonomik ve siyasi alanlarda güçlenen Almanya’nın Avrupa Birliği politikalarına da sirayet eden doğuya doğru genişleme politikası, diğer yandan transatlantik bağının ABD için hayati önem arzemesi ve bu çerçevede Almanya’nın ekonomik ve siyasi gücünün gerisinde kalan askeri etki alanı sebebiyle ortaya çıkan güvenlik zaafalarını gidermek amacıyla NATO’nun doğuya genişlemesi politikası Amerikan dış politikasının da en önemli önceliklerinden biri haline gelmiştir.

Nitekim, uzun yıllar süren tartışmalara ve inatlaşmalara karşın Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan Nisan 1999 itibarıyla NATO bünyesine katılmışlardır.

NATO'nun resmen genişlemesi ile aynı döneme denk gelen Kosova olayları ve söz konusu Örgütün Sırbistan'a karşı uzun süreli ve yıkıcı etkileri olan askeri operasyon düzenlemesi -ki bir savunma örgütü olan NATO'nun saldırıya maruz kalmaksızın ve operasyonel görev alanı tanımına uygun düşmeyen bir bölgede askeri güç kullanması ayrıca bir tartışma başlatmıştır- Rusya Federasyonu ile Batılı devletler arasında sürekli aşınan güven ilişkisini iyice zayıflatmıştır. Bu gelişmeler karşısında Rus askeri ve siyasetçi kadroları ülkelerinin güvenliğini ve çıkarlarını gözetecek konuları gözden geçirmek ve bunun sonucu ortaya çıkacak gereksinimleri karşılayacak askeri doktrinini belirlemek yoluna gitmişlerdir.

Ancak, Rusya'nın ulusal güvenlik konsepti ve askeri doktrinininin kapsamlı olarak gözden geçirilmesini sadece dış faktörlere bağlı olduğunu düşünmek doğru olmaz. Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlerin Baltık ülkelerinden başlayarak kısa süre içinde ard arda egemen devletler haline gelmeleri Rusya Federasyonu içinde zamanla siyasi platformda belli oranda anlayış (!) görmüştür. Buna karşın, cumhuriyetlerin hemen tümünün çok kapsamlı karşılıklı ekonomik bağımlılık içinde olmaları, özellikle Rus nüfusun hemen her cumhuriyet içinde önemli oranlar teşkil etmesi, ve bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetlerin hali hazırda yöneticileri konumunda olanların kısa süre önce Rus meslekdaşları ile "ortak mesai" içinde çalışmış olmaları gibi nedenler hukuken ortaya çıkan bağımsızlığa rağmen eski Sovyet cumhuriyetleri arasında fiiliyatta vazgeçilemez bağımlılıkların sürdürülmesine sebep olmuştur.

Rusya Federasyonu, resmi varisi olduğu Sovyetler Birliği'nin bir çok yönden adeta bir miktar küçültölmüş kopyası gibidir. Federasyonu oluşturan yirmi kadar özerk cumhuriyet ve çoklu etnik yapı, çok geniş ve her bakımdan zor bir coğrafyada birlike yaşamak durumundadır. Bununla birlikte, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin ABD tarafından "çevreleme" politikasına maruz kalmasının yarattığı olumsuz askeri, ekonomik ve siyasi etkiler, günümüzde Rusya Federasyonu'nu çevreleyen bağımsız cumhuriyetlerinin düşmanca bir tavır benimseyebilecek konumlarda olmamasını Ruslar açısından zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple, eski yoldaşların bir anlamda yoldan çıkmamasının Rusya Federasyonu'nun bu ölkeler üzerindeki etkisinin sürmesine bağlı olduğu düşünölmektedir.

Bu genel arka plan dikkate alındığında 1993 yılında "yakın çevre doktrini" ile başlayan ve uluslararası alanda ve iç siyasetteki gelişmelere koşut olarak sürekli gözden geçirilen Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenlik belgesi ve askeri doktrini özellikle bu ölkenin sahip olduğu geniş nükleer silah gücünü ön plana çıkaran unsurları sebebiyle dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

Günümüzde nükleer silahlanma ve silahsızlanma girişimlerinin içi içe geçtiği uluslararası konjonktür de dikkate alındığında, özellikle ABD'nin ulusal hava savunma sistemi konuşlandırma isteği ve bu girişime başta Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin kesin ve sert tavırlarla karşı çıkmaları ve bu bağlamda yaptıkları açıklamalar³, yakın gelecekte söz konusu Rus güvenlik belgesinin ve askeri

---

³ Bu konuda kapsamlı bir inceleme ve değerlendirme için bkz. Mustafa Kibaroğlu "Amerikan Ulusal Savunma Sistemi," *Avrasya Dosyası - Amerika Özel*, Güz 2000, Vol. 6, No. 3, ASAM, Ankara, s. 90 – 105.

doktrininin nükleer silahlara ve diğer kitle imha silahlarına daha fazla yoğunlukta operasyonel görev tanımları yapmasına sebep olabilir endişesi yaratmaktadır.

RUSYA FEDERASYONU'NUN ASKERİ DOKTRİNİ

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından 21 Nisan 2000'de imzalanan 706 no'lu Başkalık Buyruęu⁴ Rusya Federasyonu'nun içerde ve dışarda uzun yıllardır tartışılan ulusal güvenlik belgesi ve askeri doktrininin son halini tescil etmiştir. İlk olarak Ekim 1993'te "Rus Askeri Doktrininin Temel Prensipleri Taslağı" ortaya konulduğunda bu çalışmanın kapsamlı olarak kısa sürede geliştirileceği düşünülüyordu. Ancak, Rusya'da askeri ve siyasi çevrelerde gelişen olaylar ve diğer bazı faktörlere bağlı olarak bir çok değişiklik önergesinin verildiği taslak çalışmanın defalarca değişikliklere tabi tutulmasına yol açmıştır. Aralık 1997'de dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından onaylanan Ulusal Güvenlik Konsepti, Kosova olaylarının ertesinde ve Çeçenistan'da yaşanan gelişmeler işığında Vladimir Putin'in de içinde bulunduğu bir gurup tarafından bazı değerlendirmelere tabi tutulmuştur ve son şeklini almıştır.

Rusya Federasyonu'nun yeni ulusal güvenlik konsepti içinde, Rusya'nın uluslararası topluluk içindeki yeri, Rusya'nın ulusal çıkarlarının tanımı, ve Rusya'nın ulusal çıkarlarına tehditler gibi konularda görüşler ortaya konulmaktadır. Rusya'nın uluslararası topluluk içindeki yeri irdelenirken uluslararası ilişkiler alanında iki temel gelişmeye dikkat çekilmektedir. Birincisi, uluslararası ilişkilerde tayin edici faktör

---

⁴ Presidential Decree No. 706 "On Adopting the Military Doctrine of the Russian Federation," bkz. Ivan Safranchuk, "Letter of May 2000: Russia's New Military

olarak askeri gücün öneminin (nispeten) azaldığı çok kutuplu bir dünyanın oluşumu; ikincisi ise ABD'nin liderliğinde gelişmiş ülkeler topluluğunun üstünlüğünün hakim olduğu tek kutuplu bir dünyanın oluşumu, olarak öngörülmektedir.

Henüz uluslararası sistemin hangi yönde gelişeceği kesinleşmemesi sebebiyle Rusya'nın yeni ulusal güvenlik konseptinde askeri kuvvetlerin temel rolünün devam etmekte olduğunu vurgulanarak, ikinci olasılık karşısında, gelişmiş ülkelerin kendi güvenliklerini garanti altına almalarına karşın Rusya'nın zayıflatılmasının kabul edilemeyeceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede, ulusal güvenlik konsepti, Rusya'nın ulusal çıkarlarını, bu ülkenin egemenliğin ve “büyük güç” konumunun sürdürülmesi ve bununla birlikte müttefiklerinin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün de sağlanması olarak tanımlamaktadır.

Rusya'nın ulusal güvenliğine tehditler alanında ise sekiz temel konudan söz edilmektedir. Bunlardan bir tanesi kitle imha silahlarının ve onları gönderme araçları olarak balistik füzelerin yayılması sorunu olarak belirtilmektedir. Rusya'nın ulusal güvenliğine tehditler arasında ayrıca uluslararası barış ve istikrarı korumakla görevli kuruluşlardan en önde gelen Birleşmiş Milletler'in (BM) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) etkinliğinin zayıflaması; Rusya'nın uluslararası arenada politik, ekonomik ve askeri etkisinin zayıflaması; NATO'nun Rusya sınırları yakınındaki bölgelerde doğru genişlemesi ile müttefik ilişkileri sonucu bu bölgelere yabancı askeri üslerin kurulması; Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içinde ilişkilerinin zayıflaması ve bu ülkelerin sınırlarının hemen ötesinde çatışmaların ivme kazanması; ve Rusya'dan toprak talebinde bulunulması, sayılmaktadır.

Doctrine,” *Arms Control Letters*, PIR – Center for Policy Studies, Moskova, Rusya,

Yeni ulusal güvenlik konsepti Rusya'nın askeri doktrinini "Rusya Federasyonu'nun askeri güvenliğini sağlamak amacıyla askeri-politik, askeri-stratejik ve askeri-ekonomik önlemlerin tespit edilmesine yönelik resmi görüşler bütünü" olarak tanımlamaktadır.

i) Askeri-Politik Değerlendirmeler:

Ulusal güvenlik konsepti çerçevesinde ortaya konulan yeni Rus askeri doktrinini, Soğuk Savaş döneminin aksine, nükleer bir savaşı da içeren büyük ve kapsamlı bir savaş tehditinin azalmakta olduğunu öngörmektedir. Buna karşın bölgesel çatışmaların ve silahlanma yarışının ise hızlanacağı yargısını ortaya koymaktadır. Özellikle kitle imha silahları ve balistik füzelerin hızla bazı bölgelerde yayılmakta olmasının yanı sıra bilgi teknolojilerinin hızlı aşamalar kaydetmesi ve geliştirilen iletişim araçlarının imkan ve kabiliyetleri sebebiyle "bilgi savaşları" yeni Rus askeri doktrinini dahilinde artık ciddi tehdit olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası askeri-politik ortamı istikrarsızlığa sürükleyebilecek olası gelişmeler olarak Rus askeri doktrinini "silahların kontrolü ve silahsızlanma alanlarında varılan uluslararası anlaşmaların hükümlerinin ihlal edilmesi" tehlikesini vurgulamaktadır. Burada açıkça sözü edilmemekle, birlikte ABD'nin ulusal hava savunma sistemi kurma girişimleri çerçevesinde dile getirilen ve Sovyetler Birliği ile ABD arasında 1972 yılında imzalanmış olan Anti Balistik Füze (ABM) Anlaşmasının değiştirilmesi ya da tümünden ortadan kaldırılması girişimine Rusya Federasyonu'nun tepkisi ifade edilmektedir.

Rusya'nın askeri güvenliğine tehditler konusunda, "Rusya Federasyonu'na ve müttefiklerine yönelik olarak klasik anlamda direkt bir saldırı olma olasılığının, uluslararası alanda meydana gelen olumlu gelişmelerin yanı sıra, Rusya'nın aktif bir dış politika benimsemesi ve Rus askeri gücünün ve özellikle nükleer caydırıcılığının sürdürülmesi sebebiyle azaldığı" ifade edilmektedir.

Klasik anlamda direkt saldırı olasılığının azalmasına karşın ana dış tehditler olarak, özellikle nükleer alanda, Rusya'nın askeri komuta kontrol alt yapısına yönelik olarak, füze savunma ve erken uyarı sistemlerinin ve nükleer silahların kontrolünü sağlayan iletişim alanlarına, nükleer enerji tesislerine ve nükleer ve kimyasal sanayi tesislerine saldırı olasılığından söz edilmektedir. İç tehdit olarak ise terörist faaliyetler belirtilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde devletin askeri güvenliği açısından nükleer silahların çok önemli bir rol üstlendiği açıkça görülmektedir. Nükleer silahların rolünün önemi askeri doktrin içinde şu ifadede daha ön plana çıkmaktadır: "Rusya'nın nükleer silaha gücüne sahip olması kendisine ve müttefiklerine yönelik saldırıları caydırmakta etkili olmaktadır."

Rusya'nın nükleer silaha başvurma hakkına açık bir atıfta bulunmamakla birlikte nükleer silahların önemli rolü hakkında daha açık bir vurgulama ise şu ifadelerde yer almaktadır: "Rusya Federasyonu, kendisine veya müttefiklerine yönelik nükleer silahlar ya da diğer kitle imha silahları ile saldırıldığı takdirde, veya geniş kapsamlı olarak konvansiyonel silahlarla ülke güvenliğini tehdit edebilecek ölçüde saldırıya maruz kaldığında, karşılık vermek amacıyla nükleer silahlara başvurma hakkını saklı tutmaktadır."

İkinci kısımda vurgulanan konvansiyonel silahlara karşılık olarak nükleer silahlara başvuru hakkının saklı tutulması, esas itibarıyla Rusya'nın nükleer silaha ilk başvuran taraf olabileceğinin işareti olarak kabul edilebilir. Bu durum, aynı zamanda 1980lerin başından itibaren “nükleer silaha ilk başvuran taraf olmama” (no-first-use) politikasının 1993 askeri doktrini ile başlayan süreçte değiştirilmekte olduğunun kesin tescili anlamına gelmektedir.⁵

Rusya, nükleer silah kullanabileceğini ima ettiği durumların dışında, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'na (NPT) taraf olan ve nükleer silahlara sahip olmayan devlet statüsünde olan ülkelere, eğer Rusya Federasyonu'nun ve müttefiklerinin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına kasteden bir saldırın direkt veya müttefik ilişkisi yoluyla bir parçası değiller ise, kendilerine karşı nükleer silah kullanmayacağı yönünde dolaylı garanti vermektedir. Ancak, söz konusu “negatif güvenlik garantisinin” bölgesel düzeyde ve konvansiyonel silahlarla başlayabilecek bir savaşın nükleer silahların kullanıldığı bir savaşa dönüşmesini engelleyecek bir güvence teşkil etmeyeceği düşünülmektedir.

---

⁵ NATO ve Varşova Paktı arasındaki silahlanma yarışında konvansiyonel silahlar alanında sayısal açıdan Doğu Bloku ülkeleri adına açık bir üstünlüğün varlığı sebebiyle, konvansiyonel alanda başlayan ve nükleer silahların kullanılmasına tırmandırılmayan bir kriz veya küçük çaplı bir savaşın Doğu Bloku lehine sonuçlanacağı adeta kesin gibiydi. Bu dönemde askeri alandaki bu üstünlüğü siyasi alanda da kullanmak amacıyla Brejnev liderliğinde Sovyetler Birliği ABD'ye (ve dolayısıyla NATO'ya) “nükleer silaha ilk başvuran ülke olmama” garantisini vererek karşı taraftan da aynı adımı atmasını beklediğini belirtmiştir. Oldukça siyasi taraftar bulan bu öneriye ABD karşı çıkmıştır. O dönemde ve halen günümüzde ABD öncülüğünde NATO'nun stratejisi “bir saldırı durumunda, gerek duyulan herhangi bir aşamada (karşı taraf nükleer silaha henüz başvurmamış olsa dahi) nükleer silahlarla karşılık verilebilmesini” (first use) öngörmekteydi. Çünkü konvansiyonel aşamada

ii) Askeri-Stratejik Değerlendirmeler:

Rusya Federasyonu'nun yeni askeri doktrini bölgesel düzeyde meydana gelebilecek konvansiyonel çatışmaların yine bölgesel ve hatta küresel düzeyde nükleer savaşa dönüşme olasılığını açıkca ifade etmektedir. Bu sebeple Rusya bir saldırıya maruz kaldığı takdirde bunu savuşturmak ya da baştan caydırmak amacıyla nükleer silahlarına başvurma hakkını bir kez daha vurgulamaktadır. Askeri-stratejik değerlendirme çerçevesinde Rusya Federasyonu'nun askeri güvenliğin sağlanmasını nükleer silahların savaşa hazırlık durumunun üst seviyede olması ile bağlantılı olduğu açıkca ifade edilmektedir.

iii) Askeri-Ekonomik Değerlendirmeler:

Rusya Federasyonu'nun askeri doktrini, ülkenin askeri güvenliğinin sağlanmasında aynı zamanda stratejik nükleer silah kompleksinin kalite düzeyinin yüksek tutulmasına bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede uluslararası düzeyde silahların kontrolü ve silahsızlanma anlaşmalarının yükümlülüklerinin taraf ülkelerce yerine getirilmesinin önemine işaret edilmektedir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan ekonomik sorunlar sebebiyle Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenlik konseptinin temelini oluşturan nükleer silah gücünün, bakımsızlık, yenileştirme girişimlerinin yapılamaması ve bilim adamı göçü gibi sebepler kısa süre sonra fiiliyatta etkisinin çok düşük seviyelere ineceği düşünölmekteydi.

---

kalacak bir savaşın galibinin NATO olamayacağı dolayısıyla nükleer silah kullanma tehditi yoluyla konvansiyonel bir saldırının caydırılabileceği düşünölmekteydi.

Rus uzmanlar, yaşanan ekonomik sıkıntılar ve zaafa uğramış askeri ortam gibi nedenlerle bakımsızlık ve yeni teknoloji geliştirememesi sebebiyle önümüzdeki on yıl içinde zaten Rusya'nın etkin stratejik nükleer silah gücünün anlaşmalarla varılan seviyelerin de altında kalacağını öngörmektedirler.⁶ Bu görüşlerde doğruluk payı olmakla birlikte, Rusya'nın ulusal güvenliği açısından hayati önem arzeden nükleer silah gücü her türlü zorluğa rağmen geliştirilmekte olduğu gözlenmektedir.⁷

SONUÇ

Rusya Federasyonu'nun Nisan 2000 itibarıyla resmen ilan ettiği ulusal güvenlik konsepti ve askeri doktrini esas itibarıyla, Rusya perspektifinden bakıldığında, Batı'da bazı çevrelerde ortaya konulan ve "Rusya'nın bir dağılma süreci daha yaşayacağı" yönündeki görüşlere haklılık kazandırabilecek gelişmeleri önlemek amacıyla hazırlandığı düşünülebilir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin topyekün nükleer saldırıya uğrama ihtimaline karşı geliştirilen ve konvansiyonel silahlar kategorisindeki açık üstünlüğünün avantajını kullanmaya yönelik planlar içeren Sovyet askeri doktrini, günümüzde jeopolitik alanda meydana gelen gelişmeler

---

⁶ Bu sebeple, Rusya ABD'nin de düşük sayıda nükleer başlık seviyelerine inmesini sağlayacak START III görüşmelerine ivedilikle başlanmasını istemektedir. Bu bağlamda, 1500 civarında stratejik nükleer başlık seviyelerine inildiği takdirde, ABD'nin, karşılıklı hassas caydırıcılık dengesini bozacak ve süpriz saldırıyı özendirilecek etkinlikte korunma sağlayacak ulusal anti balistik hava savunma sistemlerini konuşlandırmasını istememektedir. Bu konuda bkz. Mustafa Kibaroglu, "Nükleer Denge Aranıyor: Rusya Parlamentosu Duma'nın Onayladığı START II Anlaşmasının Önemi," *Milliyet – Entellektüel Bakış*, 20 Nisan 2000, İstanbul, s. 22;

⁷ Rusya, Kasım 1999'da Rusya Topol-M kategorisinde 11,000 km menzile sahip yeni kuşak kıtalararası nükleer füzesini başarıyla denemiştir. Daha yakın süre önce Mart 2000'de Rusya Barents Denizi'nde denizaltıdan fırlatılan ve 8,000 km menzile sahip nükleer başlıklı füzeleri denemiştir. Bkz. *Center for Nonproliferation Database*, (<http://cns.miis.edu>) Monterey Institute of International Studies, Monterey, Kalifornia, ABD.

sonucu Rusya'nın nükleer caydırıcılığın tekrar ön plana çıkartılmasını zorunlu kıldığı iddia edilebilir.

Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, toplumsal koşullar ve etnik-federatif yapı ülke bütünlüğü açısından bazı zafiyetler yarattığı görüşü ve bu zafiyetlerin ülke içinden ve dışından bazı merkezler tarafından istismar edilebileceği kaygısı, Rus askeri ve siyasi karar-vericilerin çok tedirgin olmaları sonucunu yaratabilir. Bir yandan uluslararası alanda meydana gelen ve Rusya açısından bakıldığında açıkca aleyhine olan gelişmeleri önleyemeyen, diğer taraftan içerideki bazı etnik unsurların uluslararası camiada destek bulan girişimlerini bastıramayan bir yönetim, köşeye sıkıştırılmış gibi bir ruh haliyle davranır bir görüntü verdiği düşünülebilir. Rusya'nın diplomatik ve siyasi alanda kaybettiği ağırlığını, halen bir süper güç olarak nitelenebilecek askeri imkan ve kabiliyetlerini hatırlatarak dengelemek istediği ve askeri gücünü gerektiği takdirde kendini (ve ortak çıkarı bulunan müttefiklerini) koruma güdüsüyle pek de beklenmeyen ortam ve usullerle kullanabileceğini ifade etmek zorunda olduğu anlaşılabilir.

Ancak bütün bu "iyimser" değerlendirmelerin yanında, Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla kaybettiği önemli stratejik avantajları tekrar kazanmak amacıyla içinde bulunduğu "zor koşulları" uluslararası anlaşmalarla girdiği yükümlülükleri mümkün olduğunca lehine çevirmek için bilinçli olarak kullandığı da düşünülebilir. NATO ve Varşova Paktı arasındaki konvansiyonel silah güçlerini dengelemek ve Doğu ve Batı Blokları arasında tesis edilmeye çalışılan güveni kalıcı kılmak amacıyla hazırlanan ve 1990 yılında imzalanan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA) ile "kanat bölgeler"de önemli oranda silah indirimine

gitmek zorunda kalan Sovyetler Birliği (daha sonra Rusya) yönetimi stratejik öneme sahip Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinde 1990'lardaki büyük siyasi dönüşümler sonrası önemli avantajlar kaybettiğini farketmiştir.

Bölgenin zengin yeraltı kaynaklarının gelişmiş Batılı ülkelere ulaştırılması alanında kesin söz sahibi olabilmesi ve uluslararası ilişkilerdeki eski ağırlığını yeniden kazanabilmesi için Rusya Federasyonu'nun muhakkak özellikle Kafkasya bölgesinde yeterli askeri varlığını yeniden tesis etmek istemesi açıktır. Bu durumun önünde ise AKKA'da selefi Sovyetler Birliği yönetiminin altına imza attığı temel hükümler engel olarak durmaktaydı. Ancak, Ermenistan/Azerbaycan ve Çeçenistan savaşlarını ve Gürcistan'da meydana gelen olayları bahane ederek Rusya'nın AKKA hükümlerini 1993, 1996 ve son olarak 1999 İstanbul'da toplanan AGİT zirvesinde delme girişimlerinde önemli ölçüde başarılı olduğu gözlenmektedir.

Bu girişimlerinin öncesine denk gelen krizler bir yandan Rusya Federasyonu'nun elini güçlendirirken, diğer yandan nükleer ve diğer kitle imha silahları alanındaki imkan ve kabiliyetlerine işaret eden politikalar benimsemesi sebebiyle fazlaca bir uluslararası engelle karşılaşmamasını sağlamıştır. ABD yönetiminin Rusya Federasyonu ile olan ilişkilerinde en hayati öncelik nükleer silahlar alanında varılan ikili anlaşmaların ivedilikle yerine getirilmesi ve kaybolan Sovyet otoritesi sebebiyle korunmasız ve bakımsız kalan nükleer ve diğer kitle imha silahlarının ve bu silahların yapımında kullanılan maddelerin ve bilgi birikiminin

istenmeyen ülkelerin ve/veya terörist gurupların eline geçmesi ihtimaline⁸ karşı gerekli önlemlerin alınması olarak tespit edilmişti.

Bu amaçla Sovyetler Birliğini'nin yıkılmasını takip eden aylarda ABD yönetimi Sam Nunn ve Richard Lugar isimli iki senatörün girişimiyle “Ortak Tehdit Azaltılması” olarak tanımlanan bir program başlatmıştır. Bu çerçevede Rusya Federasyonu başta olmak üzere eski Sovyet Cumhuriyetlerinin hemen tümüne milyarlarca doları bulan mali, teknik ve bilimsel katkıda bulunmak suretiyle, yönetim zafiyeti ve ekonomik ve toplumsal koşullar sebebiyle ortaya çıkabilecek ve yukarıda sözü edilen tehlikelerin bertaraf edilmesi ABD açısından büyük önem kazanmıştır.

İki ülke arasında yaşanan NATO'nun genişlemesi, Kosova krizi gibi sorunlara karşın gergin siyasi ortamlardan olumsuz etkilenmeyen belki de tek alan Ortak Tehdit Azaltma programı olmuştur. ABD'nin bu önceliği sebebiyle Rusya yönetimine fazlaca siyasi baskı yapacak konumda olmaması, diğer taraftan Avrupa Birliği ülkelerinin hemen yanıbaşlarındaki Bosna ve Kosova krizlerine çözüm bulmakta dahi aciz kalmaları, Rusya'nın Kafkaslara ve Orta Asya'ya yeniden dönme çabalarının önüne set çekilmesini zorlaştırmıştır.

Bu gelişmeler Türkiye açısından önemli sorunlar yaratmaktadır. Askeri stratejik açıdan bakıldığında Soğuk Savaş döneminde yapılan askeri planlarda ani bir Sovyetler Birliği saldırısı için bu ülkenin sadece bir kaç günlük hazırlık süresine ihtiyaç duyduğu bilinmekteydi. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile egemen devletler

---

⁸ Bu konuda bkz. Mustafa Kibaroglu, “Sokakta Nükleer Tehdit,” *Radikal – Yorum*, 24 Ocak 2001, İstanbul, s. 7;

olarak ortaya çıkan ve arada adeta tampon bölge oluşturan Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan 400 yıllık Türk-Rus ortak sınırının da ortadan kalkmasına ve dolayısıyla Rusların olası bir ani saldırı için gerekli hazırlık imkanlarının son derece zorlaşmasına sebep olmuştu. Bu durum Türkiye açısından önemli bir ferahlama sağlamış ve askeri imkan ve kabiliyetlerini ülkenin içeride ve dışarıda sorunlu olduğu güney ve güneydoğusuna yeterli oranlarda yöneltmesine olanak sağlamıştır.

Ancak, AKKA hükümlerinin ard arda gelen kararlı girişimlerle Rusya lehine iyileştirilmesi, Rusya'nın Gürcistan ve Ermenistan'da askeri üslerini yeniden teşkil etmesi, ve 1993 tarihli "yakın çevre doktrinini" ile başlayan son askeri diktirin dahilinde de açıkca vurgulanan nükleer silaha başvurma tehditleri sebebiyle Türkiye'nin bir çok ortak özelliğe sahip bölge ülkeleriyle ilişkilerini her alanda geliştirmek istemesinin karşısında Rusya Federasyonu'nu bulmasına sebep olmaktadır.

Rusya Federasyonu ve Türkiye tarihsel bir takım birikimler sebebiyle henüz aralarındaki güven bunalımını aşabilmiş görülmemektedirler. Soğuk Savaş döneminde nükleer savaş tehditi ile örtüşen ideolojik kamplaşmanın keskinleştirdiği zıt görüş ve yargılar siyasi karar-vericilerin egemen olduğu çevrelerde son on sene boyunca olumlu yönde pek bir gelişme kaydedememiştir. Sözden çok icraata önem veren askeri karar-verici çevreler için Rusya'nın AKKA hükümlerini delme girişimleri için ortaya koyduğu gerekçeleri inandırıcı bulmak zordur. Son Rus askeri doktrininde de bu yönde olumlu bir katkı yapması beklenemeyeceği açıktır. Oysa, gerek jeopolitik, gerek jeostratejik zorlamalar sebebiyle her iki ülkenin de gelecekte bugünden daha iyi şartlarda olmasına olanak sağlayacak önemli ortak stratejik avantajlar söz konusudur.

Bu avantajların verimli bir şekilde değerlendirilmesi korku ve tehdit ile değil, güven ortamı yaratılması ile mümkün olabilir.

Y. Doç. Dr. Mustafa Kibaroğlu

Bilkent Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü

06533 Bilkent, Ankara

Tel : (312) 290 2222

Faks : (312) 266 4326

E-mail : kibar@bilkent.edu.tr